

ЕЛЕКТРОННО ИЗДАНИЕ

БЮЛЕТИН

СЪДЕБНА ПРАКТИКА ПО ПРАВТА НА ЧОВЕКА

Брой 1, октомври 2010 г.

Съдържание

В настоящия бюлетин „Съдебна практика по правата на човека“ ще намерите кратко резюме на решенията, постановени през септември 2010 г., от Европейския съд по правата на човека („ЕСПЧ“) по дела срещу България и подбрани решения по дела срещу други държави, както и решения на Съда на Европейския съюз („СЕС“) по дела, касаещи защитата на правата на човека. Това е първият брой на бюлетина, който ще излиза дванадесет последователни месеца в електронен вариант и ще се разпространява безплатно. Ще бъдат отразявани и онези жалби, комуникирани от ЕСПЧ на българското правителство, които поставят значими или нови проблеми в защитата на правата на човека в България.

Подбрани и представени са решения в следните области:

- право на живот;
- забрана за изтезание и нечовешко и унижително отнасяне или наказание;
- право на свобода и сигурност;
- право на справедлив съдебен процес и достъп до съд – граждански и наказателен аспект, публичност на процеса, независимост и непристрастност на решаващия орган, права на обвиняемите и подсъдимите, прекомерна продължителност на процеса, неизпълнение на съдебни решения и др.;
- право на зачитане на личния и семеен живот, на кореспонденцията и дома;
- свобода на изразяване, на съвестта и религията, на събранията и на сдружаване ;
- право на собственост;
- забрана за дискриминация;
- свобода на придвижване.

Амбицията на фондация „Български адвокати за правата на човека“ е този бюлетин да достига до максимално широк кръг представители на юридическата професия и да ги подпомага в работата им по прилагане на европейските правозащитни стандарти в България.

1. ПРАВО НА ЖИВОТ

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

Смърт, причинена в резултат на изтезание в ареста и непредоставяне на адекватно лечение, както и смърт в резултат на неадекватно планиране на полицейска операция, са в нарушение на правото на живот по чл. 2 от Европейската конвенция за правата на човека („ЕКПЧ” или „Конвенцията”).

Решения на Съда по делата [Bekirski v. Bulgaria \(no. 71420/01\)](#) и [Vlaevi v. Bulgaria \(272/05 и 890/05\)](#)

Фактите: По делото *Бекирски* близките на г-н Х. Бекирски твърдят, че неговата смърт е причинена вследствие на малтретиране в Пловдивския следствен арест в периода от 30 август до 6 септември 1996 г. и липсата на незабавна и адекватна медицинска помощ. Г-н Бекирски бил задържан по обвинение за предумишлено убийство. На 30 август с. г. при сбиване с полицаите след предполагаем опит за бягство, получил множество наранявания, но не получил незабавно медицинска помощ. Съществуват доказателства по делото, че след това в периода до 6 септември 1996 г. бил многократно бит. Г-н Бекирски бил заведен в болница чак на 6 септември и починал на два дни по-късно. Направената аутопсия установила, че причината за смъртта са множество наранявания с тъп предмет.

По делото *Влаев* – на 27 август 1998 г. г-н М. Влаев бил убит от стрелба на полицията при акция за разкриване на отвличане. Той преминал с таксиметровия си автомобил покрай полицаи в момента, когато се провеждала операция по освобождаване на заложник и залавянето на заподозрения.

Преминавайки покрай полицаите, г-н Влаев намалил скоростта, но после рязко я увеличил въпреки сигнал от един от полицаите да спре. Няколко полицаи стреляли по отдалечаващата се кола; два куршума уцелили Влаев в гърба и врата и той починал на място. Разследването на смъртта му било прекратено от прокурора, който счел, че полицаите основателно били заключили, че Влаев може да е бил съучастник в отвличането предвид странното му поведение и факта, че се появил на местопрестъплението, в момента, в който се очаквало заложникът да бъде освободен веднага след плащането на откуп. Прокурорът още счел, че полиците се е опитали да не застрашат живота на г-н Влаев, нито нечий друг, тъй като са се целили в гумите на колата, а стрелбата е била в ненаселено място.

Решенията: По делото *Бекирски* Съдът намира най-напред, че при самото нападение полицаите са използвали сила пропорционална на интенцитета на нападението на Бекирски, като не са прибегнали до огнестрелно оръжие, а са използвали само физическа сила. Що се отнася до събитията след това, Съдът намира, че г-н Бекирски е бил измъчван впоследствие в ареста, като е бил подложен на почти постоянна физическа болка и напрежение, което съставлява „изтезание” по смисъла на Конвенцията, с което държавата е нарушила задължението си по чл. 3 от Конвенцията. Като не му е предоставила навременна и адекватна медицинска помощ, държавата е извършила второ нарушение по чл. 3. Съдът заключава, че измъчването и липсата на адекватна медицинска помощ са довели до смъртта на Бекирски, което съставлява нарушение и на правото на живот по чл. 2. Съдът поставя под въпрос безпристрастността на разследването на смъртта на г-н Бекирски, тъй като то е било проведено от органа,

отговарящ за учреждението, в което г-н Бекирски е бил задържан и измъчван. Извършителите са останали неидентифицирани, въпреки че жертвата е била през цялото време под контрола на служителите в ареста. Предвид и на отсъствието на съдействие от страна на правителството (то не е изпратило на Съда цялото следствено дело, без да даде обяснение за това), Съдът намира, че непровеждането на ефективно разследване на смъртта на г-н Бекирски съставлява нарушение на задължението на държавата по чл. 2 да проведе такова разследване. Съдът присъжда общо 80 000 евро обезщетение плюс 11 100 евро разноски.

По делото *Влаеви* Съдът приема, че е съществувала неотложна необходимост от реакция на полицията, понеже животът на заложника е бил застрашен, поради което използването на огнестрелно оръжие е било абсолютно необходимо и не съставлява нарушение на чл. 2 от Конвенцията. Въпреки това по отношение на подготовката и контрола на полицейската операция Съдът отбелязва, че тя не е била планирана и проконтролирана така, че да минимизира риска за живота на трети лица, което е в нарушение на чл. 2 – полицаите не са били подготвени как да постъпят при поява по време на операцията на друг човек и да опитат да спрат колата по друг начин. По отношение на проведеното разследване на смъртта на г-н Влаев Съдът отбелязва, че българското законодателство към онзи момент не е изисквало използването на сила да е абсолютно необходимо, за разлика от предписаното от Конвенцията. Имало е също така значителни закъснения в предварителното производство, възлизащи на почти 6 г., което е прекомерно. Съдът заключава, че разследването на смъртта на г-н Влаев не може да се приеме за ефективно, поради което има нарушение на чл. 2. Съдът присъжда общо 60 000 евро обезщетение и 6 000 евро разноски.

Действията на властите по повод издирването на изчезнало 8-годишно момче са разумни и не са в нарушение на позитивното задължение на държавата по чл. 2 от

Конвенцията да предприеме мерки за защита на живот в риск.

Решение на Съда по делото [Deyanov v. Bulgaria \(no. 2930/04\)](#)

Фактите: Синът на жалбоподателя – 8-годишният Съвестин Деянов изчезнал на 6 май 1997 г. Издирването му от полицията започнало на следващия ден, след няколко дни бил официално обявен за изчезнал и снимката му била разпространена в националните медии. Българското бюро на Интерпол иницирирало международно издирване, властите събирали информация относно момчета, приличащи на Съвестин, които са напуснали страната, и проверили неидентифицирани тела; снимка на Съвестин, изработена по метода на възрастовата прогресия, била публикувана на интернет страницата на Интерпол и била разпространена в чуждестранни медии. Момчето никога не било намерено. През 2002 г. бащата завел искове по чл. 45 и 49 от Закона за задълженията и договорите срещу Софийската следствена служба и Главната прокуратура (искът бил отхвърлен) и срещу Национална дирекция полиция, Софийска дирекция полиция и МВР (висящо). Завел и иск по Закона за отговорността на държавата и общините за вреди (ЗОДОВ) срещу Министерски съвет, министерствата на финансите, правосъдието, вътрешните работи и Държавната агенция за закрила на детето за това, че не са финансирали разпространението на снимката на Съвестин, изработена по метода на възрастовата прогресия, в чуждестранни медии, за което му било присъдено обезщетение.

Решението: Съдът намира за недопустимо оплакването на жалбоподателя за неадекватност на реакцията на властите към изчезването на Съвестин, като намира техните действия за разумни и не в нарушение на позитивното им задължение да защитят живот в риск. По отношение на продължителността на производството Съдът отбелязва, че едно от делата е още висящо и продължава повече от осем години. Въпреки сложността му, между 2002 и 2006 г. е имало голямо забавяне, тъй

като Софийски градски съд не е могъл да организира разглеждането на делото. Поради това Съдът намира нарушение на чл. 6 от Конвенцията заради дължината на производството и на чл. 13 от същата заради липсата на ефективни вътрешноправни средства за забързване на производството и присъжда обезщетение от 2000 евро, както и 400 евро разноски.

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Позитивното задължение на държавите по чл. 2 от Конвенцията да защитават живота на тези под тяхна юрисдикция не следва да налага непосилно и непропорционално бреме на властите. Не всеки твърдяв риск за живота ангажира властите да предприемат конкретни мерки за предотвратяването му.

Решение на Съда по делото [Fedina v. Ukraine \(no. 17185/02\)](#)

Фактите: По време на риболов синът на г-жа Fedina се опитал да извади от реката кабел, който висял от електрически стълб и допирал водата. Той загинал на място от електрошок. След разследване на случая прокуратурата отказала да образува наказателно производство срещу компанията, собственик на стълба.

Решението: За да възникне позитивно задължение за властите да предприемат мерки за защита живота на конкретно лице, те следва да са знаели или да са били длъжни да знаят, че е налице реален и непосредствен риск за живота му поради извършване на престъпление от трето лице, и въпреки това да не са взели мерки, които разумно е могло да предприемат, за да предотвратят риска. По делото няма спор, че преносът на ток и изграждането на електрическа мрежа е дейност, регулирана от държавата. Оплакванията на

жалбоподателката, че след бурята повредата не била отстранена своевременно, са били разгледани от националните власти. При липсата на каквито и да било данни, че властите са знаели за повредата преди синът на г-жа Fedina да опита да извади кабела от водата и да загине (и без да е от значение дали повредата е била причинена от буря или от нарушение на приложими разпоредби), Съдът намира, че в настоящия случай не може да се приеме, че разпоредбите за безопасност са били неадекватни или че не са били спазени по начин, който да доведе до смъртта на г-н Fedina, или че по някакъв друг начин държавата не се е съобразила с позитивното си задължение по чл. 2 от Конвенцията.

Непредприемането на действия от страна на полицейските власти да предотвратят покушение върху журналист, въпреки че са били информирани за готвеното покушение и дори за самоличността на вероятните извършители, е в нарушение на задължението на държавите по чл. 2 от Конвенцията да предприемат необходимите мерки за защита живота на тези под тяхната юрисдикция.

Решение на Съда по делото [Dink v. Turkey \(no. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 и 7124/09\)](#)

Властите са били наясно с крайно враждебното отношение на турски националистки групи към журналиста, пишец по арменските въпроси, получили са достатъчно информация за готвеното покушение, следователно заплахата от покушение е била реална и неизбежна. Въпреки това властите са останали пасивни, а освен това и не са предприели адекватно разследване на виновните длъжностни лица.

2. ЗАБРАНА ЗА ИЗТЕЗАНИЕ И НЕЧОВЕШКО И УНИЗИТЕЛНО ОТНАСЯНЕ

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

Изтезание в арест и непредоставяне на своевременно адекватно лечение е нарушение на чл. 3 от Конвенцията.

Решение на Съда по делото [Bekirski v. Bulgaria \(no. 71420/01\)](#) – виж раздел 1.

Наказанието доживотен затвор без право на замяна не е нечовешко и унизително отнасяне, тъй като има възможност за помилване.

Решение на Съда по делото [Iorgov \(II\) v. Bulgaria \(no. 36295/02\)](#)

През 1990 г. жалбоподателят бил осъден за убийство. Първоначално му било наложено смъртно наказание, което през 1999 г. било заменено с доживотен затвор без право на замяна. Той твърди, че тъй като наложената му присъда му отнема всякаква надежда за освобождаване, това е в нарушение на забраната за изтезание и нечовешко отнасяне по чл. 3 от Конвенцията. Съдът преценява, че макар налагането на доживотна присъда без право на замяна да повдига въпрос по чл. 3, то в конкретната хипотеза няма нарушение на Конвенцията, тъй като наказанието на осъдения е възможно да бъде опростено или намалено *de jure* и *de facto* при помилване от Президента на Р. България, т.е. жалбоподателят не е лишен от всяка надежда, че е възможно един ден да бъде освободен.

Няма нарушение на чл. 3 от Конвенцията при оплаквания за полицейско насилие без доказателства за това.

Решение на Съда по делото [Marinov v. Bulgaria \(no. 37770/03\)](#)

Жалбоподателят твърди, че при рутинна проверка на документите станал жертва на полицейско насилие - бил удрян по устата с фенер, ритан многократно и оставен да лежи на земята в безсъзнание. Вътрешните съдилища оправдали двамата обвиняеми полицаи поради липса на безспорни доказателства, поради наличие на данни, че белезите върху г-н Маринов са от самонараняване, както и поради това, че медицинските заключения и свидетелските показания били в подкрепа на версията на обвиняемите. Г-н Маринов твърди нарушение на забраната за нечовешко и унизително третиране по чл. 3 от Конвенцията, както и липса на ефективно разследване. Съдът напомня, че оплаквания за нечовешко и унизително третиране следва да са подкрепени с доказателства „отвъд разумното съмнение”. В случая Съдът счита, че не са налице убедителни данни, които да водят до заключение, различно от това на вътрешните съдилища относно произхода на нараняванията на жалбоподателя и не намира нарушение на чл. 3 от Конвенцията. Относно наличието на ефективно разследване на случая Съдът отбелязва, че компетентните органи са предприели разумни мерки за събиране на множество доказателства, действали са своевременно, някои от пропуските в разследването са били не по вина на властите или са били компенсирани с други процесуални действия, и въпреки някои пропуски по отношение на мотивите на българския съд, като цяло властите са демонстрирали желание да не оставят ненаказано евентуално унизително третиране от страна на полицията.

Оплакване за неразследване на расистки мотив на нападение.

Жалба, комуникирана от Съда на българското правителство по делото [Abdu v. Bulgaria \(no. 26827/08\)](#)

Съдът комуникира на правителството жалбата, като задава на страните въпроси по оплакванията за нарушения на чл. 3 и чл. 14 във връзка с чл. 3 от Конвенцията. Жалбоподателят, судански гражданин, бил нападат от двама "скинари". Твърди, че органите не са разследвали расисткия мотив на нападението.

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Непредоставяне на възможност на лишен от свобода с доказани проблеми на зрението да се лекува в специализирана очна клиника въпреки препоръките на няколко специалиста за това, заедно с факта, че затворническата болница не е можела да предостави лечението, е нарушение на забраната за нечовешко и унижително третиране по чл. 3 от Конвенцията.

Решение на Съда по делото [Xiros v. Greece \(no. 1033/07\)](#)

Поставянето на лишен от свобода в условия на пасивно пушене както в килията му, където в рамките на три години е прекарвал по 23 часа от денонощието с пушачи, така и по време на престойте му в болницата, въпреки препоръките на лекаря за вредата върху здравето му, е нарушение на забраната за нечовешко и унижително третиране по чл. 3 от Конвенцията.

Решение на Съда по делото [Florea v. Romania \(no. 37186/03\)](#)

Затворническите власти са положили достатъчно адекватни медицински грижи за задържано лице, страдащо от туберкулоза, поради което не е налице нарушение на забраната за нечовешко и унижително отнасяне по чл. 3 от Конвенцията.

Решение на Съда по делото [Pakhomov v. Russia \(no. 44917/08\)](#)

Решението съдържа подробен преглед на европейските и международни стандарти относно здравните изисквания в местата за лишаване от свобода по отношение на заразните болести и в частност туберкулозата.

3. ПРАВО НА СВОБОДА И СИГУРНОСТ

- ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

Формалистичният подход на българския съд по ЗОДОВ относно доказването на неимуществени вреди от незаконно задържане е в нарушение на чл. 5 от Конвенцията.

Решение на Съда по делото [Danev v. Bulgaria \(no. 9411/05\)](#)

Жалбоподателят завел иск по ЗОДОВ с искане за обезщетение за вреди, претърпени в резултат на незаконното му задържане – страдал от безпокойство поради невъзможността да се грижи за дъщеря си и брат си, който бил с увреждания. По делото бил изслушан свидетел, който потвърдил, че г-н Данев страдал от депресия и безсъние след задържането. Българският съд признал задържането за незаконно, но отхвърлил изцяло искането за обезщетение, понеже неимуществените вреди не били доказани. Европейският съд критикува този формален подход, като отбелязва, че така се вмения на жалбоподателя задължение да изтъква доказателства за външни признаци на физическо или психическо страдание. Не са взети предвид и доводите относно нестабилното му психическо състояние по време на задържането, а свидетелските показания са отхвърлени с аргумента, че се отнасяли само за състоянието на г-н Данев след, а не по време на задържането (въпреки че страданието може да продължи и след самото задържане). Този формален поход означава, че в голям брой случаи на кратко незаконно задържане, което не е причинило обективно осезаемо влошаване на физическото или психическото състояние, присъждането на обезщетение от българския съд ще е малко вероятно. Съдът присъжда 1000 евро обезщетение, както и 1000 евро за разноски. Той отхвърля оплакването по чл. 6, че участието

на прокурора в производството за обезщетение срещу държавата нарушавал принципа за равенство на средствата.

Задължително психиатрично лечение е в нарушение на правото на свобода и сигурност по чл. 5 по Конвенцията, тъй като прокуратурата е наредила хоспитализиране въпреки решение на съда за амбулаторно лечение.

Решение на Съда по делото [Shopov v. Bulgaria \(no. 11373/04\)](#) – виж раздел 5.

Незаконно задържане на частна тъжителка по дело за клевета с цел довеждането ѝ в съдебно заседание.

Жалба, комуникирана от Съда на българското правителство, по делото [Lolova-Karadzova v. Bulgaria \(no. 17835/07\)](#)

Жалбоподателката твърди, че задържането ѝ с цел да бъде доведена в съдебно заседание по дело за клевета, заведено по нейна частна тъжба, не е било законно и пропорционално.

- ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Задържането в ареста до влизане в сила на присъдата на лице, осъдено на наказание, различно от лишаване от свобода, е в нарушение на националното законодателство и на чл. 5, т. 1 от Конвенцията.

Решение на Съда по делото [Murukin v. Ukraine \(no. 15816/04\)](#)

4. ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВ СЪДЕБЕН ПРОЦЕС

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

Дела за прекомерна продължителност на производството – присъдени обезщетения от ЕСПЧ.

[Yankov v. Bulgaria, no. 4570/05](#) – наказателно производство за кражба, продължило 11 години и 3 месеца; присъдено обезщетение за неимуществени вреди от общо 4000 евро, както и 600 евро за разноски.

[Rosen Petkov v. Bulgaria, no. 65417/01](#) – реституционно производство, продължило 13 години и 4 месеца; присъдено обезщетение от 6000 евро, както и 1000 евро за разноски.

[Konovski v. Bulgaria, no. 33231/04](#) – наказателно производството, продължило на фаза предварително производство над 12 години; обезщетение от 7200 евро, както и 820 евро за разноски.

[Deyanov v. Bulgaria, no. 2930/04](#) – Гражданско производство за вреди от държавата – [виж раздел 1](#).

[Dzhagarova and others v. Bulgaria, no. 5191/05](#) – реституционно производство, продължило близо 12 години; обезщетение за неимуществени вреди от общо 8000 евро.

[Mincheva v. Bulgaria \(no. 21558/03\)](#) – производство по Семейния кодекс – [виж раздел 5](#).

[Velikin v. Bulgaria, no. 28936/03](#) – реституционно производство, продължило 7 години; правителството с едностранна декларация пред Съда признава извършеното нарушение и предоставя 2700 евро обезщетение на жалбоподателя.

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Ирландският закон не предоставя ефективно правно средство за защита срещу неоправдано забавяне на наказателното производство.

Решение на Голямото отделение по делото [McFarlane v. Ireland \(no. 31333/06\)](#)

Съдът е намерил вътрешноправните средства, сочени от правителството, за неефективни. Искът за вреди за прекомерна продължителност на процеса е твърде несигурно средство, тъй като, макар и да съществува от 25 години, никога не е било използвано, а и използването му би било твърде сложно заради сложната процедура. Искът за вреди на основание Закона за Европейската конвенция по правата на човека от 2003 г. също е неефективен, тъй като по този закон понятието „органи на държавата” не включва съдилищата, следователно е неприложим при забавяне на производство по вина на съда, а освен това няма ретроактивно действие за случаи преди влизането му в сила през 2003 г.

Прекомерната продължителност на съдебните производства в Германия представлява системен проблем.

Решение на Съда по делото [Rumpf v. Germany \(no. 46344/06\)](#)

Съдът дава едногодишен срок на Германия да въведе ефективно вътрешноправно средство за защита срещу това нарушение.

Отказът на служебния адвокат на жалбоподателя по

административно дело да подготви касационна жалба срещу решението и фактът, че е уведомил клиентката си за този отказ едва след изтичането на срока за подаването на жалбата, е в нарушение на правото на достъп до съд по Конвенцията.

Решение на Съда по делото [Subicka v. Poland \(no. 29342/06\)](#)

Липсата на инструкция от страна на съда към ищца да довнесе по-голяма сума за държавна такса заради по-високата цена на иска ѝ и оставянето без разглеждане след това на касационната ѝ жалба с аргумента, че първоначално внесената от нея такса съответства на размер на иск, който не подлежи на касационно разглеждане, е нарушение на правото на достъп до съд.

Решение на Съда по делото [Garzičić v. Montenegro \(no. 17931/07\)](#)

Жалбоподателката не посочила първоначално размера на иска, но внесла държавна такса, съответстваща на иск в рамките на 50-150 евро. В производството тя уточнила, че искът ѝ е в размер на 9900 евро. Искът ѝ бил отхвърлен. Подадената от нея касационна жалба била оставена без разглеждане, защото Върховният съд приел, че размерът на иска следва да се определи по първоначално внесената такса, а тя съответства на размер на иск, който не

подлежи на касационно разглеждане. ЕСПЧ намира, че правото на достъп до съд е нарушено, тъй като съдилищата е следвало да наредят на жалбоподателката да внесе разликата в държавната такса, която съответства на размера на иска ѝ. Жалбоподателката не следва да търпи вреди от пропуски на съдилищата да изпълнят това свое задължение.

Използването в съдебния процес на видеозапис на разговора на психолог с дете, жертва на сексуално престъпление, като единственото пряко доказателство, без подсъдимият да е имал възможност да го оспори като зададе въпроси на жертвата, е в нарушение на правото на справедлив процес.

Решение на Съда по делото [A. S. v. Finland \(no. 40156/07\)](#)

Решението съдържа преглед на гаранциите в практиката на Съда относно правата на обвиняемите/ подсъдимите по оспорване на доказателствата, както и относно баланса между тези права, от една страна, и защитата на личния живот и интегрирете на жертвите на сексуални престъпления, от друга. Като минимум, обвиняемите/ подсъдимите трябва да бъдат информирани за разпита на жертвата с възможност да го наблюдават директно или на запис и да поставят директно или индиректно въпроси, по време на разпита или по-късно.

5. ПРАВО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЕН ЖИВОТ, НА ДОМА И КОРЕСПОНДЕНЦИЯТА

10

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

Формален съдебен процес за експулсиране на чужденец поради заплахата за националната сигурност е нарушение на правото на зачитане на семейния живот по чл. 8 и правото на ефективни вътрешноправни средства за защита по чл. 13 от Конвенцията.

Решение на Съда по делото [Kaushal and Others v. Bulgaria \(no. 1537/08\)](#)

Фактите: Г-н Каушал е със статут на постоянно пребиваващ чужденец в България, женен за българска гражданка, имат две деца, знае български език и има собствен бизнес. На 28.11.2005 г. била издадена заповед за неговото експулсиране с мотива, че „представлява заплахата за националната сигурност”. Г-н Каушал подал жалба и българският съд постановил, че заповедта е законосъобразна - издадена от компетентен орган в съответствие със законовите разпоредби. Върховният административен съд потвърдил това решение.

Решението: Съдът намира, че българският съд е извършил чисто формален съдебен преглед на заповедта за експулсирането на г-н Каушал и на фактическата обосновка за нея, а самата заповед не е съдържала дори някакво бегло позоваване на факти, върху които властите са основали решението си, което е попречило на жалбоподателя да се защитава ефективно срещу заповедта. Съдът отбелязва, че българските съдилища не са проверили фактическите обстоятелства, а когато става въпрос за националната сигурност, такъв ограничен обхват на съдебния контрол не е оправдан. Съдилищата не са обсъдили дали намесата

в семейния живот на жалбоподателя е пропорционална на преследваната цел. Поради тези обстоятелства Съдът намира, че намесата в семейния му живот не е била „в съответствие със закона” според изискването на чл. 8, § 2 от Конвенцията. Той също намира, че производството пред българския съд не представлява ефективно средство за защита в противоречие с чл. 13 от Конвенцията, както и че не са били налице процесуални гаранции, свързани с експулсирането на чужденци, каквито се изискват по чл. 1 от Протокол No. 7 от Конвенцията. Това е поредното решение срещу България, в което Съдът критикува прекалено ограничения контрол на съдилищата в такива случаи. Съдът присъжда 10 000 евро за неимуществени вреди на г-н Каушал и по 6000 на съпругата му и на двете им деца.

Задължително психиатрично лечение е в нарушение на правото на неприкосновен личен живот по чл. 8 и на свобода и сигурност по чл. 5 от Конвенцията поради липса на периодичен преглед на състоянието на лицето.

Решение на Съда по делото [Shopov v. Bulgaria \(no. 11373/04\)](#)

Фактите: Жалбоподателят страдал от параноидна шизофрения. Българският съд приел, че той не създава риск за околните, а само за собственото си здраве заради отказа му да се лекува, и наредил задължително извънболнично (амбулаторно) лечение. Жалбоподателят отказал да се лекува и прокурорът наредил принудителното му хоспитализиране в психиатрична клиника, където той престоял около месец. След излизането му от клиниката жалбоподателят бил лекуван амбулаторно в продължение на повече от 5 години, в

изпълнение на съдебното решение за задължителното му амбулаторно лечение.

Решението: ЕСПЧ постановява, че задължителното лечение за повече от 5 години не е било законосъобразно, понеже предвиденият в закона периодичен преглед на състоянието на г-н Шопов не е бил правен никога, а и нямало данни, че той би бил се противопоставил на продължаващо лечение. Съдът намира още, че прокуратурата също е действала незаконно – в противоречие с решението на българския съд за амбулаторно лечение, тя е наредила хоспитализиране, в нарушение на правото на свобода по чл. 5 от Конвенцията. Съдът присъжда на жалбоподателя 5200 евро обезщетение за неимуществени вреди.

Прекомерна продължителност на дело за предоставяне на родителски права и недостатъчна активност на властите да осигурят контактите на родителя и детето нарушава чл. 8 от Конвенцията.

Решение на Съда по делото [Mincheva v. Bulgaria \(no. 21558/03\)](#)

Общо 6 години и 4 месеца се е бавило дело за предоставяне на родителски права, а този период, подчертава Съдът, може да има непоправими последици за отношенията между майката и сина ѝ. Съдът отчита, че продължителността на процеса е от особено значение по такива дела и намира нарушение на изискването за разумен срок по чл. 6 от Конвенцията. Що се отнася до оплакванията на г-жа Минчева относно правото ѝ на семеен живот (правото на контакти с детето си) Съдът обсъжда позитивните задължения на държавата да подпомогне осъществяването на тези контакти, включително при неразбирателство между родителите, като смята, че властите е трябвало да предприемат по-директни и конкретни мерки, за да осигурят възстановяването на контакта между жалбоподателката и сина ѝ. Липсата на такива мерки в случая е довело до отчуждение между родител и дете. Поради това е намерено нарушение на чл. 8 от Конвенцията. Относно наличието на

ефективни вътрешноправни средства за ускоряване на производството Съдът не намира възможността за жалба за бавност по чл. 217а от ГПК (отм.) за адекватно средство. Особено важно е да се отбележи и липсата на правна разпоредба, според която жалбоподателката може да получи парично обезщетение за забавеното производство. Поради това ЕСПЧ намира и нарушение на чл. 13 във връзка с чл. 6 от Конвенцията. Съдът присъжда на жалбоподателката 10 000 евро обезщетение за неимуществени вреди.

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Следеното с GPS на заподозрян в извършаване на тежко престъпление не е нарушение на правото на личен и семеен живот - първо дело пред ЕСПЧ по този въпрос.

Решение на Съда по делото [Uzun v. Germany \(no. 35623/05\)](#)

Фактите: В рамките на наказателно производство, водено срещу жалбоподателя и негов съучастник по подозрение за участие в бомбени атентати, след разрешение на главния прокурор на Германия в колата на съучастника на г-н Uzun бил поставен GPS предавател, който позволявал да се установи местоположението на колата. Въпреки възраженията на г-н Uzun националният съд приел като доказателства събраната с GPS информация и го осъдил на 13 години лишаване от свобода за опит за убийство и за причиняване на четири експлозии.

Решението: Следеното на г-н Uzun с GPS, чрез което властите систематично са събирали и съхранявали информация относно движението му, представлява намеса в правото му на личен живот по чл. 8 от Конвенцията. Съдът подчертава, че наблюдението чрез GPS на движението на обществени места следва да бъде разграничавано от други методи на визуално или акустично наблюдение, тъй като то разкрива по-малко информация за поведението на лицето, негови мнения и

чувства и по този начин намесата в личната му сфера е по-малка. В допълнение националният закон е разписвал ясни стандарти по допускането на наблюдение чрез GPS: може да бъде разрешено само по отношение на лица, заподозрени в извършване на значително тежко престъпление – в случая с г-н Uzun няколко опита за убийство, отговорността за които поела терористична организация - и подлежи на съдебен контрол, гарантиращ защита срещу произвол.

Съдът отбелязва, че наблюдението с GPS над г-н Uzun е било разрешено за разследване на тези опити за убийство и за предотвратяване на бомбени атентати. Следователно е в интерес на националната и обществена сигурност, предотвратяването на престъпления и защитата на правата на жертвите. Наблюдението е продължило относително кратко време – 3 месеца – и е имало ефект спрямо г-н Uzun единствено когато е пътувал с колата на своя съучастник. Като се има предвид, че е ставало дума и за разследване на много тежки престъпления, Съдът намира, че намесата в правата на г-н Uzun е била пропорционална.

Не е нарушено правото на защита на репутацията на висш магистрат и неговата съпруга от страна на вестник, публикувал данни за вероятни финансови злоупотреби; вестникът е проверил достатъчно надлежно източниците си.

Решение на Съда по делото [Polanco Torres and Movilla Polanco v. Spain](#) (no. 34147/06)

Фактите: Вестникът *Ел Мундо* публикувал информация за вероятни финансови злоупотреби от страна на съпругата на висш магистрат. Вестникът се свързал със счетоводителя на фирмата, в която били извършени твърдените злоупотреби, който потвърдил незаконните действия. Вестникът публикувал и изявление на съпругата на магистрата, която твърдяла, че това са инсинуации от страна на лице, което имало дело пред съда, на който съпругът ѝ бил председател. Магистратът и съпругата

му завели иск срещу вестника за засягане на тяхната репутация, който бил отхвърлен. Те се обърнали с жалба към ЕСПЧ.

Решението: Съдът прави преценка дали местните съдилища правилно са балансирани между двете намиращи се в конфликт права - защитата на репутацията на жалбоподателите и свободата на словото на журналистите. Съдът отбелязва, че статията е касала въпрос от обществено значение. Вестникът е посочил конкретни лица като намесени в твърдените злоупотреби, поради което е имал задължението надлежно да провери достоверността на тези твърдения и да ги подкрепи с достатъчно факти. Съдът намира, че вестникът е изпълнил надлежно това си задължение, като се е обърнал именно към счетоводителя на фирмата за потвърждение. Освен това е представил информацията по неутрален начин, давайки двете противоположни версии на фактите – тази на счетоводителя и тази на съпругата на магистрата. Така Съдът заключава, че в този случай трябва да се даде предимство на правото на журналистите да разпространяват информация от обществено значение пред защитата на репутацията на жалбоподателите и не намира нарушение на чл. 8 от Конвенцията.

Уволняване на църковни служители заради извънбрачна връзка не е нарушение на правото на личен живот по отношение на лицата на ръководни и свързани с катехизиса позиции в църквата, но е нарушение по отношение на лица без такива функции (органист или ръководител на църковния хор например).

Решение на Съда по делата [Obst v. Germany](#) (no. 425/03) и [Schüth v. Germany](#) (no. 1620/03)

За първи път Съдът се занимава с въпрос за уволняването на църковни служители за деяние, попадащо в техния личен живот, и за баланса между техните лични права и задълженията им за лоялност към църквата.

- ДЕЛА НА СЕС

чрез правоотношение по наемане на работа“.

Разменяните в рамките на предприятието документи с адвокат, нает на работа в това предприятие, не са защитени от поверителността на съобщенията между клиенти и адвокати поради икономическата зависимост на такъв адвокат от предприятието и поради тесните връзки с неговия работодател.

Решение на Съда на Европейския съюз по делото [C-550/07 P Akzo Nobel Chemicals Ltd/Комисия](#)

Фактите: През 2003 г. Европейската комисия разпорежда проверка по отношение на Akzo Nobel Chemicals и на дъщерното му дружество с цел издирване на доказателства за евентуални антиконкурентни практики. При прегледа на изтегитите документи възниква спор относно две копия от електронни писма, разменени между генералния директор и координатора на Akzo Nobel по въпросите на правото на конкуренция. Координаторът е адвокат, вписан в нидерландската адвокатска колегия, който работи в правния отдел на Akzo Nobel и е нает на работа от това предприятие. Компаниите твърдят, че двете електронни писма, разменени с назначения в тези предприятия адвокат, се ползват от защитата на поверителността на съобщенията между адвокати и клиенти.

Решението: Съдът е имал повод да се произнесе относно обхвата на посочената защита в решение по дело *AM & S Europe/Комисия*, като е приел, че същата е подчинена на две кумулативни условия: 1) размяната на съобщения с адвоката трябва да бъде свързана с упражняването на „правото на защита на клиента“ и 2) трябва да става въпрос за размяна, която се осъществява от „независими адвокати“, т.е. „адвокати, които не са обвързани с клиента

Що се отнася до второто условие, Съдът посочва, че изискването относно качеството на независим адвокат следва от схващането за ролята на адвоката, разглеждан като сътрудник на правосъдието и призван да предоставя, напълно независимо и с оглед висшия интерес на правосъдието, правната помощ, от която клиентът има нужда. Изискването за независимост предполага отсъствие на каквото и да е работно правоотношение между адвоката и неговия клиент, така че защитата въз основа на принципа на поверителността не обхваща размяната на съобщения в рамките на дадено предприятие с адвокати, наети на работа в предприятието. Според Съда, въпреки че е вписан като адвокат в адвокатска колегия и е обвързан от спазването на професионални правила, назначеният в предприятието адвокат не се ползва от същата степен на независимост по отношение на своя работодател както адвоката, извършващ дейност във външна адвокатска кантора. По самото си естество положението на работещ като наето лице не позволява на адвоката да се отклони от преследваните от неговия работодател търговски стратегии и така поставя под въпрос възможността му да извършва действия при условията на професионална независимост. Освен това от наетия в предприятието адвокат може да се изисква изпълнението на други задачи - в настоящия случай, да бъде координатор по въпросите на правото на конкуренцията. При това положение Съдът постановява, че както поради икономическата зависимост на адвоката, нает в предприятието, така и поради тесните връзки с неговия работодател, той не се ползва от професионална независимост, сходна с тази на един външен адвокат. Съдът също така приема, че това тълкуване не нарушава принципа на равно третиране, доколкото адвокатът, нает в предприятие, се намира в съвсем различно положение от това на външен адвокат.

6. СВОБОДА НА ИЗРАЗЯВАНЕ, НА СЪВЕЩТА И РЕЛИГИЯТА, НА СЪБРАНИЯТА И НА СДРУЖАВАНЕ

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

Обезщетение от 50 000 евро за неимуществени вреди на „Алтернативния синод” заради намеса на държавата в църковни дела

Решение на Съда по делото Светият синод на Българската православна църква (митрополит Инокентий) и др. с/у България ([Holy Synod of the Bulgarian Orthodox Church \(Metropolitan Inokentiy\) and Others v. Bulgaria no. 412/03 и 35677/04](#))

Съобразно основното си решение по това дело от 22.01.2009 г., в което намери нарушение от страна на българската държава на правото на религиозна свобода по чл. 9 от Конвенцията, Съдът с това решение присъжда обезщетение от 50 000 евро за неимуществени вреди на организацията-жалбоподател - „Алтернативния синод” на митрополит Инокентий, но отхвърля искането за обезщетение за имуществени вреди. Исканията за възстановяване на статуквото отпреди разкола и извеждането на привържениците му от отделни храмове са оставени без уважение, защото Съдът приема, че не държавата е собственик и не тя владее църковното недвижимо имущество и храмовете, за които претендират жалбоподателите. Съдът счита, че генералните мерки по изпълнението на решението следва да включват изменения в Закона за вероизповеданията от 2002 г., които да подсиgurят конфликтите за лидерство в религиозните общности да бъдат решавани самостоятелно от самите тях, а споровете относно гражданските последици от подобни конфликти да бъдат решавани от съдилищата.

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Изземването на конфиденциални журналистически материали е незаконно и в нарушение на свободата на словото по чл. 10 от Конвенцията.

Решение на Голямото отделение по делото [Sanoma Uitgevers B. V. v. the Netherlands \(no. 38224/03\)](#)

Фактите: Журналист от списание, собственост на компанията-жалбоподател Sanoma Uitgevers B.V, който подготвял статия за незаконни автомобилни състезания, получил разрешение да отрази едно такова състезание, при условие че снимките ще бъдат обработени така, че да не може да се идентифицират колите или участниците. По подозрение, че в състезанието е участвала и кола, използвана година по-рано за извършване на друго престъпление, полицията изискала от списанието оригиналите на снимките. Прокуратурата потвърдила заповедта и въпреки възраженията, че така се издават конфиденциалните източници на информация, компанията жалбоподател била принудена да предаде оригиналните снимки.

Решението: Съдът намира, че националният закон не предоставя достатъчно гаранции срещу неоправдана намеса в правото на пресата да защити журналистическите си източници и всяка информация, която може да доведе до идентифицирането им. На първо място сред тези гаранции е контролът за законосъобразност на заповедта за

разкриване на информацията от страна на съдия или друг независим орган извън изпълнителната власт. Контролът трябва да бъде извършен преди предаването на материалите и трябва да установи дали съществува значима обществена нужда, която да налага погаване на принципа за защита на журналистическите източници и, ако това не е така, да може да предотврати ненужен достъп до информация, която може да разкрие самоличността на източника. В спешни случаи независимият

контрол (извършен поне непосредствено преди достъпа и използването на получените материали) трябва да е достатъчен да прецени дали възниква проблем относно конфиденциалността на информацията и да съпостави различните засегнати интереси. Контрол, който се извършва след предаването на материалите, би обезсмислил самата същност на правото на конфиденциалност.

7. ЗАБРАНА ЗА ДИСКРИМИНАЦИЯ

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Намаляването на издръжка на дете, ако родителят сключи нов брак или заживее с нов партньор, без това намаление да се прилага за хомосексуални партньори, е дискриминационно.

Решение на Съда по делото [J. M. v. the United Kingdom \(no. 37060/06\)](#)

Фактите: Г-жа J. M. е майка на две деца, за които плаща издръжка. От 1998 г. тя заживяла на семейни начала с друга жена. През 2001 г. бил определен размерът на дължимата от нея издръжка, който бил калкулиран като такъв за сам родител (в размер на 47 британски лири на седмица), а не като такъв за родител, сключил след развода нов брак или живеещ с нов партньор на семейни начала, в който случай размерът бил по-малък (14 британски лири седмично). Тогавашните разпоредби не предвиждали намаляване на сумите за издръжка, ако родителят заживее с партньор от същия пол. Г-жа J. M. завела дело пред местните съдилища, оплаквайки се от така определената ѝ сума за издръжка, но искът ѝ бил отхвърлен.

Решението: Съдът първо намира, че плащанията по издръжка, които са подобни на тези за данъци и осигуровки, представляват „собственост“ по смисъла на чл. 1 от Протокол 1 от Конвенцията, поради което този член намира приложение тук. Оттам и чл. 14, забраняващ дискриминацията, който се прилага винаги с друга разпоредба от Конвенцията, също е приложим в случая. След това Съдът анализира въпроса за дискриминацията, като отбелязва, че сексуалната ориентация е единствената разлика между

жалбоподателката и други разведени родители, които поради факта на новия си брак или новото си семейно съжителство с лице от другия пол получават право на намаляване на издръжката. Съдът напомня, че когато различното третиране е основано на сексуалната ориентация, държавата трябва да представи особено убедителни и сериозни основания, за да оправдае това третиране. Съдът не намира никакви основания за различното третиране на г-жа J. M. Той подчертава, че не е ясно защо нейните разноски във връзка с новото ѝ семейство се третират по различен начин от разноските ѝ, ако тя се намираще в съжителство с мъж. Поради това Съдът намира, че е нарушен чл. 14 във връзка с чл. 1 от Протокол 1 от Конвенцията.

• ДЕЛА НА СЕС

Заетите по трудово правоотношение бащи имат право на “отпуск за кърмене”, независимо от трудовия статус на майката. Испанската правна уредба, съгласно която заетите по трудово правоотношение бащи нямат право да ползват този отпуск вместо майката, освен ако и тя не работи по трудово правоотношение, е необоснована дискриминация въз основа на пола.

Решение на Съда на ЕС по преюдициално запитване¹ по делото [C-104/09 Roca Alvarez/Sesa Start Espana ETT SA.](#)

¹ Преюдициалното запитване позволява на юрисдикции в държавите членки, в рамките на спор, с който са сезирани, да се обърнат към СЕС с въпрос относно тълкуването на правото на съюза или валидността на акт на съюза. Съдът не решава националния спор. Националната юрисдикция трябва да се произнесе по делото в съответствие с решението на Съда. Това решение обвързва по същия начин

Фактите: В Испания законът предвижда, че през първите девет месеца след раждането на детето майките, които работят по трудово правоотношение, имат право на т.нар. „отпуск за кърмене”. Отпускът може да се предостави дори ако детето е на изкуствено хранене. Изрично е предвидено, че отпускът може да се ползва както от майката, така и от бащата, когато и двамата работят. Г-н Roca Álvarez работи по трудово правоотношение за дружеството Sesa Start España ETT SA. Молбата му да ползва отпуск за кърмене е отхвърлена по съображението, че майката на детето не работи по трудово правоотношение, а е самонаето лице.

Решението: Съдът постановява, че директивите за прилагането на принципа на равно третиране на мъжете и жените в областта на заетостта и професиите² не допускат национална мярка, която предвижда, че майките, които работят по трудово правоотношение, могат да ползват отпуск за кърмене, докато бащите, които работят по трудово правоотношение, не могат да ползват този отпуск, освен ако и майката на детето не е заета по трудово правоотношение.

Испанската правна уредба установява основана на пола разлика в третирането между заетите по трудово правоотношение майки и заетите по трудово правоотношение бащи. Съдът приема, че тази дискриминация не може да бъде обоснована нито с някоя от целите за закрила на жената, нито с необходимостта от насърчаване на равенството във възможностите за мъжете и жените. Нещо повече, това би могло да принуди майките,

които са самостоятелно наети лица, като майката на детето на г-н Roca Álvarez, да ограничат професионалната си дейност и да понесат сами тежестите след раждането на детето, без да могат да получат помощ от бащата.

останалите национални юрисдикции, когато са сезирани с подобен въпрос.

² Директива 76/207/ЕИО на Съвета от 9.02.1976 г. относно прилагането на принципа на равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до заетост, професионалната квалификация и развитие, и на условията на труд, изменена с Директива 2002/73/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23.09.2002 г. и отменена с Директива 2006/54/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 5.07.2006 г. за прилагането на принципа на равните възможности и равното третиране на мъжете и жените в областта на заетостта и професиите.

8. ПРАВО НА СОБСТВЕНОСТ

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

Поредица дела по реституционни производства, в които е намерено нарушение на правото на собственост по чл. 1 от Протокол 1 от Конвенцията.

Решения на Съда по делата [Yonkov v. Bulgaria \(no. 17241/06\)](#), [Madzharov v. Bulgaria \(no. 40149/05\)](#), [Georgieva and Mukareva v. Bulgaria \(no. 3413/05\)](#)

По тези дела Съдът прилага същия подход като в делата *Великови и др.* (по. 43278/98, 45437/99, 48014/99, 48380/99, 51362/99, 53367/99, 60036/00, 73465/01, и 194/02) и *Кайрякови* (по. 30945/04). Съдът напомня, че е налице неправомерна намеса в правото на собственост на жалбоподателите, когато по успешно водени срещу тях искове по чл. 7 от Закона за Закона за възстановяване собствеността върху одържавени недвижими имоти (ЗВСОНИ, по искове на бившите собственици за възстановяване на одържавените им имоти, придобити впоследствие от страна на жалбоподателите), основанието за нищожност на сделката за придобиване на имота от жалбоподателите е по вина изцяло на администрацията и не е следствие използването от тях на служебно или партийно положение или злоупотреба с власт. Съдът напомня, че се изисква държавата да предостави адекватно обезщетение на жалбоподателите за така отнетите им имоти.

По делото *Георгиева и Мукарева* (реституция по чл. 7 ЗВСОНИ – подобно на *Великови и др.*) договорът за придобиване на собствеността от жалбоподателите е прогласен за нищожен поради това, че общината не била утвърдила архитектурен

проект за разделяне на национализираното жилище на две по-малки, които впоследствие продава на нуждаещи се граждани – жалбоподателите по делото. Делото *Маджаров* (реституция по чл. 7 ЗВСОНИ – подобно на *Великови и др.*) е поредният „казус със запетайката“ (одобряване на продажбата не от министъра, а от неговия заместник), поради който жалбоподателят е лишен от единственото си жилище.

По делото *Йонков* (подобно на *Кайрякови*) Съдът намира нарушение на чл. 1 от Протокол 1 от Конвенцията поради осъждането на жалбоподателя да заплати обезщетение за неоснователно обогатяване на бившите собственици, възстановили имота си на основание чл. 7 ЗВСОНИ. Съдът критикува автоматичното ретроактивно приложение на отговорността за вреди дори по отношение на добросъвестно придобили имотите бивши собственици.

Присъдени са обезщетения за имуществени и неимуществени вреди в размер на – 3460 евро на г-н Йонков, 59 000 евро на г-н Маджаров, 49 000 евро на г-жа Георгиева и г-жа Мукарева.

Фондация „Български адвокати за правата на човека“

Гр. София 1000
Ул. „Гурко“ № 49, вх. А, ет. 3
Тел.: 02/980 39 67
Тел./Факс: 02/980 66 33

e-mail: hrlawyer@blhr.org

www.blhr.org

Редактор на броя Полина Русинова. За изготвянето допринесоха адв. София Разбойникова, адв. Диляна Гитева, адв. Йорданка Бекирска, Милена Ванкова и Габриела Горанова. Е-mail за връзка: hrlawyer@blhr.org

© Всички права запазени

Настоящата публикация е осъществена с подкрепата на Институт „Отворено общество“ - София. Изложените в нея мнения и позиции принадлежат единствено на авторите на този материал. Те по никакъв начин не могат да се приемат за израз на мнения и позиции на Институт "Отворено общество" – София.

